

Herman Melville

Kâtip Bartleby

Bir Wall Street Hikâyesi

Türkçesi: Utku Özmakas

Roman

Ununu eleyip eleğini asmış bir adamım ben. Son otuz yılda işim gereğince epey ilginç ve nevi şahsına münhasır insanla sıradanın ötesinde denebilecek türden bir münasebetim oldu; gelgelelim, şimdiye değin bu insanlar hakkında bildiğim kadarıyla hiçbir şey yazılıp çizilmedi. Bu insanlar derken yazıcıları, başka bir deyişle kâtipleri kast ediyorum. Pek çoğunu kişisel sebeplerle ya da iş vesilesiyle tanırım ve istesem haklarında iyi mizaçlıları güldürecek, duygusalları ise ağlatabilecek türlü çeşit hikâyeye anlatabilirim. Ne var ki, görüp işittiğim en tuhaf kâtip olan Bartleby'nin hayatından birkaç parçayı aktarmak uğruna diğer bütün kâtiplerin biyografilerini yazma hakkımdan feragat edebilirim. Diğer bütün yazıcıların hayatını noktası virgüline kadar noksansız kaleme alabilecek olsam da, Bartleby için böyle bir şey söz konusu dahi olmaz. Bu adamın hayat hikâyesini noksansız ve tatmin edici bir şekilde yazmak için hiçbir şeyin kâfi geleceğini sanmıyorum. Edebiyat namına telafi edilemez bir eksiklik... Bartleby, birincil kaynaklar dışında anlamının çok güç olduğu insanlardan biriydi ve hakkında da böyle fazlaca kaynak yoktur. Onun hakkında bü-

tün bilip bilebildiğim, daha sonradan takdirinize sunacağım şüpheli bir belge haricinde, bizzat gözümle görüp şaşkınlığa düştüğüm hadiselerden ibaret.

Size gözüme çarptığı ilk haliyle bu kâtibi tanıtmadan evvel biraz kendimden, çalışanlarımdan, işimden, işyerimden ve genel çevreden söz etmem münaşip olur; çünkü bunlar, tanıtılacak baş karakterin yerli yerince anlaşılması için elzemdir. *Imprimis*:* Bendeniz, gençliğinden bu yana en kolay hayatın en iyi hayat olduğuna derinden inanmış birisiyim. Bu cihetle, parçası olduğum meslek grubu, herkesçe bilindiği üzere, zinde ve heyecanlı olmayı gerektirse de, en şiddetli çalkantılarda bile hiçbir şeyin huzurumu kaçırmamasına müsaade etmem. Hani jüriyi asla umursamayıp izleyenlerin alkışlarının peşinde koşan o hırslı avukatlardan değilim; aksine, rahat bir şekilde geri çekilip serinkanlı bir sükûnetle zenginlerin bonoları, ipotekleri ve tapuları arasında yaparım işimi. Tanıyan herkes, son derece *sağlam biri* olarak bilir beni. Öyle pek de coşkulu bir kişiliği olmayan rahmetli John Jacob Astor, hiç tereddüt etmeksizin birinci özelliğimin sağduyu, ikincisininse yöntem olduğunu söylerdi. Böbürlenmek için değil, bilinsin diye söylüyorum; merhum John Jacob Astor mesleğimi icra ettiğim süre zarfında her daim işten yana bonkör davranmıştı bana. Altın külçesine düşen bir yüzük gibi tınlayan, yusuvarlak ve dairesel bu ismi yinelemekten hoşlandığımı kabul etmeliyim. Şunu

* Öncelikle. (ç.n.)

da ekleyeyim ki, merhum John Jacob Astor'un olumlu kanaatine kayıtsız kalmam mümkün değildir.

Bu küçük hikâyenin başlamasından kısa süre önce işlerim epeyce bir açılmıştı. Eski güzel büromda, şimdilerde New York Eyaleti'nin lağvettiği Chancery mahkemesi naipliği işine layık görülmüştüm. Öyle pek zorlu bir iş değildi; üstelik iyi de para getiriyordu. Çok nadiren sinirlenirim; amma velakin, bana doğru dürüst davranılmayıp haksızlık edildiğinde de kendimden geçerim. Tam da burada biraz çıkışmama ve yeni bir yasayla Chancery mahkemesinin aniden ve kesinkes lağvedilmesinin bende yarattığı öfkeyi dillendirmeme müsaade edin lütfen. Üzerinde düşünülüp taşınılmamış bir karardı bu; ömür boyu para kazanacağıma bel bağladığım bu iş, yalnızca birkaç yıl gibi kısa bir sürede sona eriverdi. Tabii, laf buraya geldi diye anlatıyorum bunları.

Bürom, Wall Street ... numaradaydı ve üst kattaydı. Bir cephesi, bütün binayı tepeden tırnağa kaplayan aydınlığın vurduğu ferah bir duvara bakıyordu.

Bu manzaranın, tam da manzara ressamlarının "yaşam dolu" dediği şeyden yoksun, sıkıcı olduğu düşünülebilir. Gelgelelim, şayet böyleyse bile, öteki cephesi de bir zıtlık sunuyormuşçasına bomboştuydu. Bu cephe-
deki pencereler devasa bir tuğla duvara açılıyordu; üstelik de yıllardır günışığından mahrum kaldığı için kararmış bir duvara. Küçük bir dürbünle bakıp gizli güzellikleri keşfedebileceğiniz bir duvar değildi bu; aksine, miyopların işi kolaylaşsın diye muhakkak, üç metre ötemde duruyordu. Çevredeki binalar epeyce

yüksek, bense ikinci katta ikamet etmekteydim; böyle bakınca da, bu duvarla aramdaki boşluk, büyük bir sarnıcı andırıyor gibiydi.

Bartleby'nin buraya ilk adımını atmasından evvel iki yazıcının yanı sıra istikbal vadeden bir de genç çalışıyordu emrimde. Birincisinin adı Hindi, ikincisinininki Cımbız, üçüncününkiyse Zencefilli idi. Bunlar, rehberde kolayca rastlayabileceğiniz isimlere benze-miyor şüphesiz. Aslında bunlar, üç yazıcımın birbi-rine taktığı lakaplardı ve görünüşe bakılırsa her biri kişiliklerine ya da dış görünüşlerine gayet münasipti. Hindi, kısa, şişman bir İngiliz'di; yaşı bana yakındı, yani altmışına merdiven dayamıştı. Sabahları kıp-kırmızı olan yüzü saat öğleyi vurdu mu, yani yemek saati geldi miydi, korlaşmış Noel kömürüne döner-di, adeta cayır cayır yanardı. Saat altı gibi ya da altıyı biraz geçe de, bu kırmızılık kaybolmaya başlardı. Bu saatten sonra, sanki güneşle birlikte doğan, yükselen ve batan, tıpkı güneş gibi düzeninden şaşmayan ve ihtişamından hiçbir şey kaybetmeyen o yüzün sahi-bini artık göremezdim. Hayatım boyunca pek çok tuhaflığa şahit oldum; bunlardan biri de, Hindi'nin kızıl ve ıslıl ıslıl çehresinden en dolgun ışıklarını saçarken, -tam da en hayati anda- yirmi dört saatin geri kalan kısmında işle ilgili sahip olduğu vasıflarını ani-den kaybedivermesiydi. Bunun sebebi, o anda hepten tembellik etmesi ya da işten memnuniyetsizlik duy-ması değildi; bambaşka bir şeydi. Anlaşılması asıl güç olan, bu durumda büsbütün enerjik olmaya meyilli olmasıydı. Tuhaf, öfkeli, telaşlı, delişmen, dikkatsiz

bir canlılık sarıverirdi bu adamı. Böyle durumlarda kalemını hokkaya dikkatsizce daldırıverebilirdi. Bu öğle sonrası dalgınlığı bütün evraklarımın lekelenmesiyle neticeleniyordu. Aslına bakılırsa, yalnızca bu dikkatsizlik yüzünden evraklarımı lekelemekle kalsa iyi; bazı günler daha da ileri gidip epeyce gürültü patırtı çıkarırdı. Böyle zamanlarda yüzü, sanki kömür üstüne antrasit boca edilmiş gibi, sertleştirilmiş çelik bir levhaya dönerdi. Hareket ettikçe gacıır gucur sesler çıkaran rahatsız sandalyesinde oturur; kurutma kutusunu çöpe döker; kalemlerini tamir eder; onları sabırsızca parçalara ayırır ve aniden öfkeye kapılarak hepsini yerlere fırlatır; ayağa kalkar, masasına yaslanır ve kâğıtlarını olabilecek en biçimsiz şekilde kutusuna yerleştirirdi. Onun gibi yaşlı bir adamın yapacağı üzere, hüznü gözlerle uzaklara dalardı. Gelgelelim, benim için pek çok açıdan en değerlisi ve saat on ikiyi vurmadan evvel en hızlı, istikrarlı çalışan da oydu. Ayrıca kolaylıkla taklit edilemeyecek üslubuyla yığınla işi hallederdi. Bu nedenlerle tuhafliklarını görmezden gelmeye hazır olsam da, ara sıra onu paylardım. Yine de bunu çok nazıkçe yapıyordum; çünkü sabahları dünyanın en efendi, hatta en uysal ve saygılı insanı olmasına rağmen, saat öğle vaktini vurunca parlamaya hazır, biraz da dilini tutmaktan yoksun, aslına bakılırsa küstah birine dönüşüveriyordu. Sabahları yapıp ettiklerini takdir ediyordum ve bu yüzden onu kaybetmemeyi aklıma koymuştum. Gelgelelim, aynı zamanda saat öğle on ikiyi vurunca alevleniveren bu hali beni rahatsız ediyordu. Sükûnete düşkün biri ola-

rak, verdiği sert tepkiler hususunda tembihlerimi dinlemeyen bu adama, bir cumartesi günü öğle vakti (en çok cumartesi fena oluyordu) nazikçe artık yaşlandığını, daha az çalışmasının belki daha iyi olabileceğini ima etmeye kalkıştım; velhasılıkelam, saat on ikiden sonra büroya gelmesine gerek yoktu, belki yemeğini yiyip çay saatine kadar evine giderek dinlenebilirdi. Ama hayır; öğle sonrası ayinini gerçekleştirmekte ısrarcıydı. Yüzü katlanılmaz bir biçimde kıpkırmızı olmuştu. Odanın öbür ucunda duruyor ve elindeki uzun cetveli sallayarak adeta bir hatipmişesine sabahları yapıp ettikleri faydalı olduğuna göre öğleden sonraki mesainin neden lüzumlu olduğu hususunda beni ikna etmeye çalışıyordu.

“Affınıza sığınıyorum efendim,” dedi Hindi, “kendimi sizin sağ kolunuz olarak düşünüyorum. Sabahları birlikleri hizaya sokup konuşlandırıyorum; öğleden sonraları başlarına geçip düşmana karşı cesurca hücuma geçiyoruz.” Bu esnada elindeki cetveli hid-detle sağa sola savuruyordu.

“Aman Hindi, mürekkep lekeleri...” deyiverdim.

“Doğru, lakin affınıza sığınıyorum efendim, saçırma başıma bakın! Gitgide yaşlanıyorum. Eminim ki, bu sıcak öğle vaktinde kırlaşmış saçlarımın yanında bir iki damla mürekkep lekesinin o kadar da büyük bir ehemmiyeti yoktur. İhtiyarlık, sayfada lekeye yol açsa da, muhterem bir şeydir. Affınıza sığınıyorum efendim, *ikimiz* de yaşlanıyoruz.”